

Kust need loomad nimed said?

Koduloomade nimetused

Huno Rätsep

Tartu ülikooli emeriitprofessor

Kust need loomad nimed said? Sellele küsimusele oskasid vastata juba XVIII sajandi pärisorjad, kui nad olid lugenud või kui neile oli loetud piiblist Moosese esimesest raamatust: „Sest Jehowa Jumal ... oli neid innimesse jure saatnud, et ta saaks nähha, kudda tema neid pididi nimetama; ja kudda se innimenne igga ellawa hinge pididi nimetama, nenda pididi temma nimmi ollema. Ja se innimenne panni nimmed keikile lojustele ja lindudele mis taewa al ja keikile ellajattele mis wälja peäl ... ” Põhimõttelt oli see õige. Kuid piibli järgi kõneles Aadam paradiisiaias heebrea keelt ja tema poolt pandud nimedki pidid siis olema heebreakeelsed. Eestikeelsete loomanimetuste saamisest ei teadnud tollased eestlased midagi. Nende päritolu selgitamisel on vaeva näinud mitu põlvkonda etümolooge (sõnaajaloolasi) ja ikkagi kaob paljudel juhtudel sõna päritolu ahel mineviku läbipaistmatusse pimedusse.

Kui palju on koduloomade nimetusi eesti keeles, sellest saame enam-vähem täieliku ülevaate Andrus Saareste „Eesti keele mõistelisest sõnaraamatust”. Loetlegem siis arvatava esimese kodulooma, koera lihtnimetused nii kirjakeeles kui ka murretes: *koer, peni, rakk, räks, kuit, kutsikas, kuits, kutsu, tuks, krants, pakand, lõmi, mudi, hatt, nabi, lita, hagijas, vooster, taks, kimarik, puudel, mops, hurt, pits, tiresk, kõss*. Mõndagi neist mäletab ainult Wiedemanni sõnaraamat ja enamasti ei tähenda nad mitte koera üldse, vaid teatud omadustega koera, või on hellitussõnad. Järgnevas olen piirdunud üldnimetuste ja mõningaile kindlaile lisatunnustele viitavate koduloomanimetustega, millest annab ülevaate järgnev tabel.

ÜLDNIMETUS	EMALOOM	ISALOOM	KOHILOOM	NOORLOOM	POEG
hobune	mära	täkk	ruun	sälg	varss
veis, tõbras	lehm	pull, härg	härg	mullikas, õhv, värss, puul	vasikas
lammas	lammas, utt	jäär, päss	oinas		tall, voon
kits, võhu	kits	sikk, sokk, pukk			tall
sig	emis	kult, pahr, ups	orikas		põrsas
koer	hatt, lita				kutsikas
kass		kõuts			
küülik					

Tabelist on välja jäetud liitsõnad ja sõnaühendid, nagu *isakass*, *kodujänes* jt. Seega tuleb lähemale vaatlusele 41 eri sõna päritolu.

Et selgitada sõna päritolu, vajab etümoloog selle sõna leviku ja mineviku kohta mitmesuguseid andmeid. Teda huvitab, millal ja mis-sugusel kujul on see sõna esinenud vanemais keelemälestistes, millistes murretes ja mis kujul on see sõna olnud kasutusel, missugused on selle sõna vasted sugulaskeeltes. Vastust saada on lihtne, kui on olemas etümoloogiasõnaraamatud. Käesoleval juhul see nii lihtne ei olnud, sest eesti keele etümoloogiasõnaraamatud on kas pooleli või veel kirjutamata. Uurijal jääb siis üle katsuda ise puuduvat informatsiooni otsida.

Minu teada on enamik koduloomade nimetusi kirja pandud juba XVI–XVII sajandil, ürikutes leiduvates koha- ja isikunimedes veelgi varem, mõnikord isegi juba XIII sajandil. Nii on tolle sajandi kahekümne datest aastatest pärinevas „Taani hindamise raamatus” (Liber Census Daniae) Põhja-Eesti kohanimed *Hergænþæ* [Härgänpä] ’Härjapea’, *Queron oiæ* [Koeranoja] ’Koeraoja’ ja *Houonurme* [Hovonurme] ’Hobonurme’. XIV–XVI sajandi ürikuis leidub eestlaste pärisnimesid, kus lisanimena (liignimena) on koduloomade nimetusi, näiteks XIV saj *Johannes Sigge*, XV saj *Alewyn Lammenpe*, *Oloff Hergk*, XVI saj *Michel Kitze*, *Hans Seanack*, *Hans Siakarue*, *Matz Korajalck*, *Hans Kasß*, *Pulli Jurgen*, *Hans Sick*, *Ssock Jurgenßon*, *Janus Oynas*, *Nan Orrikas*, *Jaan Mullikas*, *Mattiß Talleck*, *Jürgen Porssaß*, *Annuke Porssesabbe*.

Ainult nimetusi *hatt*, *kõuts*, *küülik*, *lita*, *päss* ja *õhv* vanemais kirjapanekuis pole. Sõna *kõuts* esimesed kirjapanekud pärinevad

1920. aastate lõpupoolelt, *küülik* jõudis sõnaraamatusse alles 1936. aastal.

Enamik koduloomade nimetusi on tuntud kogu Eesti alal. Kuus nimetust (*jäär, mullikas, päss, sälg, veis, (härja)värss*) on levinud ainult põhjaeesti murretes. Lisaks neile on teada, et *koer* oli varem põhjaeestiline, *peni* aga lõunaeestiline. Võru- ja tartumurdelised on *pabr* ja *voon* (ka idamurdes). Põhja-Eesti läänes on tuntud *ups* ja *puul*, Mulgi murdes *kõuts*. Murdeesinemus puudub sõnal *küülik*.

Sellesse sõnarühma kuuluvate nimetuste tähendused on kergesti varieeruvad. Nii tähendab Lõuna-Eestis *hobo* mära, Muhus ja Loode-Eestis on *utt* tähendanud kultu, Lõuna-Eestis *sõnn* jäära ja täkkvarssa jne.

Oluline tunnus sõna päritolu selgitamisel on sama sõnatüve olemasolu teistes sugulaskeeltes. Üldiselt arvatakse, et sõnad, millel on kaugemates sugulaskeeltes vasted, on ealt teistest vanemad. Kuid erandid on olemas, näiteks sõna *lutikas* on liikunud läänemeresoome keeltest laenuna ida poole kuni neenetsi keeleni välja. Tuleb silmas pidada ka seda, et sugulaskeelte vasteid ei tuvastata pelga sarnasuse alusel, vaid arvestatakse mõlemas keeles aegade jooksul toimunud häälikumuutusi ja nende alusel kindlaks määratud vastavuste süsteemi. Viimase kallal on soome-ugri keeleteadlased vaeva näinud üle saja aasta.

Meie sõnade päritolu võib põhiliselt olla kolmesugune. Esiteks, neid võib olla moodustatud keeles juba varem olemasolevatest sõnatüvedest, neid liites või neile mitmesuguseid liiteid lisades või neid mingil moel ja põhjusel mugandades. Teiseks, sõna võib olla loodud kõneleja poolt jäljendama kuulnud helisid, hääli või ka maalima kõlaliselt mitmesugust liikumist, meelte kaudu saadud aistinguid. Kolmandaks, sõna võib olla laenatud mõnest teisest keelest.

Järgnevas selgitame koduloomade nimetuste päritolu, alates kõige laiema levikuga sõnadest ja lõpetades sõnadega, mis on olemas üksnes eesti keeles.

Koer

Meie kõige kaugemad sugulaskeeled on samojeedi keeled. Nende keeltega näikse meil olevat üks ühine kodulooma nimetus KOER, kuid samojeedi keeltes ei tähenda vastav sõna koera, vaid muid loomi. Nõnda on neenetsi *hora* 'härg, isane', eenetsi *kura* 'põhjaapõdrapull', nganasaani *karu*, selkupi *qor* 'isane loom', kamassi *kora* 'härg, isane loom'.

Ka meile natuke lähemais ugri keeltes puudub vastavatel sõnadel koera tähendus, võrdle mansi *hār*, handi *kar* 'isane loom; põhjapõdra-pull; täkk', ungari *here* 'isane; munand'. Alles meile veelgi lähemas komi keeles on *kir* 'koer'. Seejärel on see sõna olemas veel ainult läänemeresoome keeltes, kus on ka tuletis *koiras* ~ *koeras* 'isane', eesti keeles on peale selle veel liitsõna *koerkanep*.

Kõige selle põhjal on jõutud järeldusele, et kunagine **kojra* (tärn tähistab rekonstrueeringut) tähendas ainult isast looma. Peale selle on *kojra* osutunud tuletiseks, *-ra* on liide. Lihtsõna oli **koj(e)* 'mees, inimene', millel on vasteteks handi *ku*, *hoj* 'isane; mees', mansi *kuj*, *huj* 'isane', aga ka lapi *kuojjā* '(abielu)mees'. Niisiis, samojeedi keeltega ühist koduloomanimetust meil pole.

Utt, pōrsas, veis

Kauguselt järgmise soome-ugri keelteryhma, ugri keeltega on meil kaks ühist koduloomanimetust.

Sõnale UTT (murdeis ka *uhe*, *uhi*) vastab mansi *oš*, *ōš*, handi *atš*, *as*, *oš* 'lammas'; udmurdi, komi *iž*, mari *užga* 'lambanahk', mordva *utša* 'lammas'. Sõna on ühel või teisel kujul olemas ka kõigis läänemeresoome keeltes. Varasemaks kujuks on arvatud **uče* või kui eeldada, et *u* < *uwe-*, siis **uweč(i)*. Sõna peetakse igivanaks indoeuroopa laenuks, seega **uwe(č)* < indoeuroopa **Howi-s*, kust omakorda pärinevad ladina *ovis*, leedu *avis*, vene *овеу*. Eesti keeles leiduvad *h*-lised või *tt*-lised vormid seletuvad sellega, et varasem *č* muutus hiljem *h*-ks või *tt*-ks.

Vanaks indoeuroopa laenuks on osutunud ka sõna PÕRSAS, millel küll ugri vasted puuduvad, on ainult mordva *purtsos*, *purts*. Sel puhul varasem **porčas* < indoeuroopa **porkos* 'siga' (palataliseeritud *k* oli võrdlemisi lähedane *č*-le), kust tulenevad ladina *porcus* 'siga', leedu *paršas* 'orikas, pōrsas', vanaiiri *orc* 'pōrsas, noorloom'.

Teine ugri keeltega ühine koduloomanimetus on VEIS, millele vastab handi *weli*, *wēti* 'põhjapõder'. Udmurdi *val* ja komi *vol* tähendavad aga hobust, mari *wülä*, *wələ* mära, mordva *vedras*, *vedaka*, *ved'reks* noort lehma. Tähen-duse erinevuse tõttu on handi vastet peetud kaheldavaks. *Veis*-sõna tüves on esialgu olnud *t*, sellele viitab ka XVII sajandi alguses (Müller jutlustes) kirja pandud *Weddichs* ja liivi Salatsi murde *vediks*, *veds*. Sõna on *ks*-tuletis ja varasemaks lihtsõnaks

on *vetä < soome-ugri *wädä (permi ja ugrilaste keelte -l- pärineb just sellest δ-st). Sõna esialgsel tähendusel päris kindlalt ei teata, nähtavasti oli tegemist mingi veolooma nimetusega.

Peni

Kauguselt järgmise soome-ugri keelteryhema, permi keeltega on meil peale juba vaadeldud *koera*, *ute* ja *veise* veel ühine sõna PENI (komi *pon*, *pun* ja udmurdi *puni*, *pini*, *punu*). Sõna on olemas ka mari (*pij*), mordva (*piine*) ja lapi (*bānā*) keeles. Läänemeresoome keeltes on *peni* sageli taandunud *koera* ees. Eesti keeles on ta eeskätt lõunaeesti sõna, soome keeles esineb vaid rahvaluules ja tuletises *penikka* 'kutsikas', vadja keeles on *peni* (*koir*) 'emane koer', karjala keeles *peñi* 'kutsikas'. Liivi ja vepsa keeles puudub *peni* üldse. Sõna varasemaks kujuks on arvatud *penä või *pene ja ta näikse olevat igivana omapärane koera nimetus, laenuks pole seda minu teada keegi pidanud.

Lehm, vasikas, varss, orikas, siga

Veelgi lääne pool paiknevais mordva keeltes on õige mitu seni käsitlemata koduloomanimetust. Kõigepealt LEHM (mordva keeltes *lišme*, *lišmä*), mis neis keeltes tähendab aga hobust, ratsut. Sõna varasemaks kujuks on *lešmä, kuid päritolu on tänini lõplikult selgitamata. Üks viimaseid seletuskatseid pärineb soome uurijalt Ulla-Maija Kuloselt, kes seostab sõna häälikuliselt lähedase sõnaga *lõhmus*, eeldades seejuures, et viimane tähendas 'pehme, hõlpsasti käsitletav', kuid kustki pole niisugust tähendust realselt leitud.

Mordva keeltesse ulatuvad ka kahe noorloomanimetuse levikualad. Üks neist on VASIKAS. Tegemist on *kas*-tuletisega, lihttüvi on *vasa*, mis sellisena esineb mitmes läänemeresoome keeles, ka mordva keeltes *vaz(a)*. Sõna on tunnustatud algiraani laenuks. Algiraani keelt kõneldi soomeugrilastest lõuna pool ja sellest pärinevad hilisemad iraani keeled. Läänemeresoome-mordva *vasa < algiraani *vasa 'vasikas', kust omakorda pärinevad osseedi *wæs*, jagnoobi *wása*, saki *basaka*-. Teine niisugune sõna on VARSS (mordva *vašo*, *vaša*) ja ka see on algiraani laen, < algiraani *varsa, kust tuleb osseedi *urs*, *vyrs* 'täkk'.

Võimalik, et mordva keeltega ühine on ka sõna ORIKAS tüvi. Muidugi on eesti sõna *kas*-tuletis. Edasi on läinud aga arvamused

lahku. Kahtlemata on üpris lihtne siduda selle sõna tüvi sõnaga *ora*. Kuid on ka teine seletus, nimelt on mokša keeles sõna *urās* 'orikas', mida on peetud aarja, s.o indoiraani laenuks. Indoiraani keelevorm oli algiraani keele eelkäija. Kui nüüd läänemeresoome sõna, mis on laialt levinud (liivi *vo'riki* 'orikas', soome *orikka* 'täkkvarss', *ori(h)* 'täkk', vepsa *oréh, orh* 'täkk; ruun', *oraž* 'kult' jne), on sugulane mordva sõnaga, siis läänemeresoome-mordva **oras* < aarja **varāša-*, kust tuleb vanaindia *varāhá-* 'kult'.

Mordva keeltega on ühine ka sõna SIGA (mordva *tuvo, tuvā*), mille esialgseks kujuks on **tika* (läänemeresoome poolel *ti-* > *si-*). Ka see sõna peaks pärinema mingist indoeuroopa keelest. Häälikuliselt sobiv sõna leidub germaani keeltes, näiteks vanaülemsaksa *ziga*, rootsi *tik*, ainult et esimese tähendus on 'kits' ja teisel 'emane koer'. Midagi päris võõrastavat selline tähenduste erinevus aga pole, siinses esituses näeme seda sageli ja ka eelmise sõna puhul.

Härg, oinas, voon

Ainult läänemeresoome keeltes olemasolevaid koduloomade nimetusi on rohkesti. Enam-vähem kõigis läänemeresoome keeltes on neid kaheksa. Kolm nendest on laenatud lõunanaabritelt, balti hõimudelt. Kõigepealt HÄRG, mille varane läänemeresoome sõnakuju oli **šārkā* (hiljem muutus *š h-*ks), mis väidetakse pärinevat balti algkeele sõnast **žargā*, kust omakorda tulevad leedu *žirgas* 'hobune, ratsu', läti *zīrgs* 'hobune' ja väljasurnud kolmanda balti keele, vanapreisi *sirgis* 'täkk'. Taas kohtame tähenduste erinevust ja on arvatud, et neid ühendab tähendus 'veoloom'.

Teine balti laen on OINAS, mis võib vepsa keeles tähendada ka lambatalle ja karjala keeles nii jäära kui ka utte. Muide, meie jäärade, oinaste, tallede ja uttede lahuspidamine polnud siiamaille sattunud võõrale sugugi lihtne. Nii on XVI sajandi lõpul Tartu jesuiit Boierus poolakeelset palveteksti eesti keelde tõlkides võtnud *talle* asemele sõna *oinas* ja pöördumine Kristuse poole kõlab tema tõlkes *o ylus oinas*. Niisiis ka *oinas* on balti laen: läänemeresoome varasem **ovinas* < algbalti **o(v)inas, *a(v)inas*, kust pärinevad leedu *āvinas* 'oinas, jäär', läti *avens, àuns*, vanapreisi *awins*.

Kolmas balti laen on VOON 'tall', mis on vadja keeles *vōdn(a)*, vepsa keeles *vodn, vodnaz*. Nende alusel on rekonstrueeritud hääliku-

line areng *voon* < *vōna < *vōnna < *vōtna. Viimane peaks tulene-
ma balti algkeele vormist *ōgnas. Kuid seletuse muudab küsitavaks
asjaolu, et tänapäeva balti keeltes see sõna puudub. Baltipoolne rekonst-
ruktioon on tehtud neile lähedaste slaavi keelte sõnade alusel, vrd
vanabulgaaria *agne*, *агньсь*, vene *ягнёнок*, mille kaugem sugulane on
ladina *āgnus*.

Võhu, õhv, jäär, täkk, pahr

Balti laenud on ka mõned kitsama levikuga koduloomade nimetused.
Kõigepealt vana kitsenimetus VÕHU, praegu ainult taimenimes *võhu-
mõök*, ent lõunaeesti murdeis laiemalt tuntud. (Juba Gutsclaffi lõuna-
eesti grammatikas (1648) on *Mötzwohu* ja tema Vana Testamendi
tõlkes *wohhu pojat*.) Sõna on olemas ka vadjal, soome ja isuri keeles,
näiteks soome *vuohi* 'kits'. Varasemaks vormiks on arvatud *vōhi ja
veelgi varasemaks *(*v*)*ōše* 'kits', mis on laenatud balti algkeele sõnast
*ožijās, kust on hiljem saadud leedu *ožys* 'sokk', läti *āsis* 'sokk, kits' ja
vanapreisi *wosee*.

Samuti on balti laen sõna ÕHV '(tiine) mullikas', mille vasteiks
on liivi *õ'uv*, *i'uv*, vadjal *õhva*, soome *hieho*, karjala *hiehkoin*. Sõna
varasem kuju on *hehvo < *ešvo, mis on saadud balti algkeele sõnast
*ešvō 'mära', kust tuleb leedu *ašva* 'mära'.

Kolmandana kuulub balti laenude hulka JÄÄR (vasteiks liivi *jāsā*,
soome *jäärä*), balti keeltes leedu *jéras* 'tall', vanapreisi *eristian* 'talleke'
ja läti *jērs* 'tall'.

Samuti on balti laenud ainult eesti keeles olemasolevad TÄKK,
vrd leedu *tēkis* 'oinas', läti *tekis* 'jäär', ja PAHR 'kult', mis on vaid
lõunaeesti murretes ja millele vastab balti poolel leedu *paršas* 'orikas'
ja vanapreisi *parstian* 'põrsas'. Seega algupäralt sama sõna kui *põrsas*.

Lammas, tõbras

Germaani laen on LAMMAS, mis pärineb Skandinaavias kõneldud
germaani algkeele sõnast **lam̄baz*, kust on hiljem tulnud gooti, vana-
põhja, vanarootsi *lamb* 'lammas'.

Samuti on germaani laen kitsama levikuga TÕBRAS, mõnes mur-
des *tōuras* 'veis', ka lihtsalt 'loom'. Selle vasteiks on vadjal *tõbras*
'põder' ja soome *teuras* 'tapaloom'. Sõna germaanipoolseid võimalik-
ke allikaid on mitmeid: germaani *þeuraz, siit rootsi *tjur* 'sõnn',

germaani **steuraz*, siit saksa *Stier* 'härg' ja germaani **tebrāz* 'ohvriloom', siit vanatülemsaksa *zēbar* 'ohvriloom'.

Hobune

Laenuks peetakse ka sõna HOBUNE tüve *hobu-*. Pikka aega on püütud leida sellele sobivat laenuallikat indoeuroopa keeltest. Tavalisim hobusenimetuse indoeuroopa keeltes läheb tagasi algkeele vormile **hek-wo*, kust siis on tulnud hilisema arengu kaudu vanaindia *aśva*, aarja **ačva*, ladina *equus*, germaani **eχwa-z* (näiteks gooti *áihva*, vanapõhja *ehwu*, *ehu*). Kaalutud on nii aarja kui ka germaani laenu võimalust, kuid igal juhul tuleb eeldada keerulisi häälikuasendusi (näiteks *ač > ča-*; *eh > he*), mis on seletuse tõepärasust kahandanud. Muide, aarja laenud on kindlasti mari *ožo*, udmurdi, komi *už* 'täkk'.

Kass

Päris lõpuni lahendamata on sõna KASS algupära. Raskusi tekitab juba see, et lähisugulaskeelist on ainult liivi keeles vaste *kaš*. Häälikuliselt hoopis kaugemad on soome, isuri, karjala *kasi*, vepsa *kaži*. Peale selle on vadja ja soome keeles *katti*, millele leidub otsene vaste ka eesti Karuse ja Kodavere murdes (*katt*). Viimane sõna näikse olevat varem eesti keeles laiemalt tuntud, sest juba XIII sajandil on kirja pandud kohanimed *Katenshapæ* [Katensapa], *Katinkylæ* [Katinkülä]. Lõpuks on meie rannikumurdes veel *kissa*, millele vastab soome, isuri, karjala *kissa* 'kass'.

Kõik need kassinimetused on omavahel mõneti sarnased ja on ilmselt laenud eri naaberkeeltest: *kissa* on soome laen, *kat(t)i*, *katt(i)* on kas < alamsaksa *katte* või rootsi *katt*. Meie tavaline sõna *kass* ja teiste keelte *kasi* on arvatavasti vene keelest pärit, vrd vene *кошка*, eeldades, et oli olemas ka vene **koua*.

Kult

Päris kindlat lahendust pole seni leitud ka sõna KULT päritolule. Sõna puudub teistes läänemeresoome keeltes. Naabruses on küll sarnaseid sõnu, näiteks rootsi *galt* või leedu *kuilys*, läti *kuilis*, kuid neid on häälikuliselt raske sobitada. Seepärast on lisatud veel teiselaadne

seletus. Tähdenduselt sobib sõna *kult* ühendada sõnaga *kull*, sest näiteks soome keeles tähendab *kulli* peenist, songa, aga ka kultu, isuri keeles isast kohitsemata koera, kassi, siga, vadja keeles ainult kultu, kuid häälikuline sobivus pole ikkagi nõuetekohane.

Mära, pukk, pull, ruun, sikk, värss, puul, päss, kits

Küllalt palju koduloomade nimetusi on eesti keelde laenatud alles eelmise aastatuhande esimesel poolel Eestis kõneldud alamsaksa ja rootsi keelest. Nii on MÄRA < vanarootsi *mær*. Alamsaksa laenud on PUKK 'sokk' (< keskalamsaksa *buck, buk*), PULL (< keskalamsaksa *bulle*), RUUN (< keskalamsaksa *rüne*), SIKK (< keskalamsaksa *sicke*), VÄRSS 'noor pull' (< keskalamsaksa *verse* 'vasikas, noor lehm'), PUUL 'mullikas' (< eestirootsi *fula* 'varss'), PÄSS 'jäär' (< eestirootsi *bäss*) ja KITS (< saksa *Kitze*, keskülemsaksa *kitze*).

Kutsikas

Koerapoega märkiv KUTSIKAS (ka liivi *kuřska, kuřski*) võib pärineda looma lastekeelsest kutsumissõnast. Samasugune tüvi on olemas paljudes Euroopa keeltes, nt vene *кутя, кутёнок*, läti *kuce* 'emakoer', *kucis* 'koer', itaalia murdeis *guttsu* jne.

Emis, sälg, mullikas, hatt, sokk

Laenud pole EMIS (ka soome, isuri, karjala keeles), varasem *emisä, mis on *isä*-tuletis sõnast *emä*; SÄLG (ka teistes läänemeresoome keeltes, nt soome *sälkö* 'sälg', karjala *sälky* 'varss, põdravasikas'), mis arvatakse olnud varem mingi omadussõna; MULLIKAS (ka vadja *mullikaz* 'noor pull', soome *mullikka* 'noor pull, teise aasta vasikas'), mis näikse pärinevat sõnaühendist *mullu(ne) vasikas*, vrd karjala *mulloñi vasa* 'teise suve vasikas', vepsa *mulõne vaza*; HATT 'emane koer' on seotud sõnaga *hatt* 'narmas' ja SOKK (soku) on deminutiivtuletis *sokk*-tüvest, mis jäljendab nähtavasti soku häälightsust (eesti muredet tunnevad sõnu *sokkama* 'mõkitama', *sokutama* 'mõkitama, kogelema').

Ilma korraliku seletuseta on LITA (vrd siiski *lits*), SÕNN (soome *sonni* 'pull'), TALL (soome *tallo* 'aastane siga') ja UPS 'kult' (liivi *õ'pkəz*).

Kõuts, küülik

On jäänud veel kaks sõna, mis on kirjakeelde toodud alles eelmisel sajandil. Kõigepealt isakassi tähendav KÕUTS. Sõna tõi Mulgi murdest kirjakeelde Oskar Loorits 1920. aastail ja selle on mulgid laenanud lätlastelt, vrd läti *kaūcis* 'isakass'.

Sõna KÜÜLIK on loonud tuntud Tartu keelemees Manivalde Lubi 1930. aastate algul. Ise on ta seda pidanud tehistüveks. Sõna moodustamisel on talle eeskujuks olnud vene *кролик* 'kodujänes'.

Koduloomade nimetuste tulek eesti keelde on olnud väga aeglane ja on toimunud paljude aastatuhandete jooksul koos kõnelejate eluviisi muutumisega. Paljud koduloomanimetused on laenuid naaberkeeltest. Iga laen ei pruugi tähendada seda, et siis hakkasid meie esivanemad seda looma kasvatama. Laenamine võis tuleneda ka loomaga tutvumisest naabrite juures või sellest, et niisuguseid loomi naabritelt osteti.

Vanu omapäraseid, soomeugrilisi koduloomade nimetusi on väga vähe ja ega kütid ning kalamehed kippunudki peale koera eriti koduloomi pidama.

Koduloomanimetuste tähendused on kergesti varieeruvad, eri keeltes olevad sõnad tähistavad sageli eri loomi.

Kirjandust

P. Ariste, Keelekontaktid. Tallinn, 1984.

K. Häkkinen, Nykysuomen etymologinen sanakirja. Juva, 2001.

A. D. Kylstra, S.-L. Hahmo, T. Hofstra, O. Nikkilä, Lexikon der älteren germanischen Lehnwörter in der ostseefinnischen Sprachen I–II. Amsterdam, 1991, 1996.

J. Mägiste, Estnisches etymologisches Wörterbuch I–XI. Helsinki, 1983.

K. Rédei, Uralisches etymologisches Wörterbuch 1–3. Wiesbaden, 1988–1991.

V. Ruoppila, Kotieläinten nimitykset suomen murteissa 1–2. Helsinki, 1943, 1947.

A. Saareste, Eesti keele mõisteline sõnaraamat 1–5. Stockholm, 1958–1979.

Suomen kielen etymologinen sanakirja 1–7. Helsinki, 1955–1981.

Suomen sanojen alkuperä. Etymologinen sanakirja 1–3. Helsinki, 2000–2001.

L. Vaba, Uurimusi läti-eesti keelesuhetest. Tallinn-Tampere, 1997.